

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 406

Globalizacja – gra z dodatnim czy ujemnym wynikiem?

Redaktorzy naukowci
Małgorzata Domiter
Bogusława Drelich-Skulska
Wawrzyniec Michalczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Aleksandra Śliwka
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-543-8

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
53-345 Wrocław, ul. Komandorska 118/120
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	9
------------	---

Część 1. Międzynarodowe przepływy towarów, usług i kapitałów w dobie procesów globalizacji

Dominika Brzęczek-Nester: Polski eksport w latach 1999-2014 – kluczowe tendencje w ujęciach ilościowym, branżowym i geograficznym	15
Agnieszka Hajdukiewicz: Transatlantyckie Partnerstwo Handlowo-Inwestycyjne jako szansa rozwoju eksportu polskich towarów	28
Dorota Agata Jarema: Stosunki handlowe pomiędzy Unią Europejską i Chińską Republiką Ludową po 2001 roku	43
Artur Klimek: Small and medium sized enterprises in international trade: the case of Central and Eastern European countries.....	54
Jan Rymarczyk: Eksport jako forma internacjonalizacji KGHM Polska Miedź S.A.	70
Joanna Skrzypczyńska: Chiny w WTO	86
Marta Wincewicz-Bosy: Wpływ wybranych czynników społecznych na międzynarodowy łańcuch dostaw zwierząt przeznaczenia rzeźnego	93
Wojciech Zysk: Międzynarodowe obroty usługowe w latach 2004-2013	103
Magdalena Myszkowska: Miejsce krajów najsłabiej rozwiniętych w międzynarodowym handlu usługami.....	115
Michał Brzozowski, Paweł Śliwiński, Grzegorz Tchorek: Integracja podejścia makroekonomicznego i portfelowego w analizie czynników determinujących przepływy kapitału międzynarodowego.....	127
Justyna Majchrzak-Lepczyk: Rola branży e-commerce w rozwoju rynku powierzchni magazynowych	140

Część 2. Ugrupowania integracyjne, gospodarki narodowe i inni gracze wobec wyzwania integracyjnego

Eric Ambukita: Francja i Afryka: nowa era współpracy gospodarczej	153
Anna Chrzęściewska: Charakterystyka polityki społecznej Meksyku na tle procesów globalizacji	165
Małgorzata Dziembała: Polityka na rzecz wspierania innowacyjności w krajach BRICS na przykładzie Republiki Południowej Afryki	174

Sławomir Wyciślak: Korporacje transnarodowe w warunkach złożoności	186
Anna Janiszewska: Polityka społeczna w krajach europejskich jako odpowiedź na zachodzące zmiany demograficzne	197
Zdzisław W. Puślecki: Unia Europejska wobec bezpieczeństwa ekonomicznego w warunkach globalizacji	210
Katarzyna Żukrowska: Napięcia w sąsiedztwie UE jako czynnik stymulujący zmiany	221

Część 3. Polska w globalnej gospodarce – wybrane problemy

Jarosław Brach: Polski sektor międzynarodowego drogowego transportu ładunków – historia, sytuacja obecna oraz perspektywy i możliwości rozwoju w przyszłości	243
Dorota Jankowska, Agnieszka Majka: Zmiany na rynku pracy w Polsce na tle przemian zachodzących w krajach UE	268
Bogdan Buczkowski, Agnieszka Kłysik-Uryszek, Aneta Kuna-Marszałek: Polish OFDI – scale, structure and trends	279
Agnieszka Piasecka-Głuszak: Główne przesłanki i napotymane bariery we wdrożeniu <i>kaizen</i> w przedsiębiorstwach na rynku polskim	289
Eugeniusz M. Pluciński: Istota bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z perspektywy globalizacji regionalnej i światowej. Wybrane aspekty	306

Część 4. Znaczenie komunikacji i marketingu dla kształtowania postaw w globalnej gospodarce

Karolina M. Klupś-Orłowska: Private English tutoring industry in China on the example of the activity of New Oriental Education & Technology Group	323
Aleksandra Kuźmińska-Haberla, Monika Chutnik: Szkolenia międzykulturowe jako sposób na zwiększenie konkurencyjności polskich inwestorów na rynkach zagranicznych	333
Agata Linkiewicz: Ewolucja marketingu szeptanego jako narzędzia komunikacji marketingowej w świetle rozwoju technologii informacyjnych	346
Barbara Szymoniuk: Globalne marnotrawstwo zasobów – wyzwanie dla zrównoważonego marketingu	358

Część 5. Państwo w globalnej gospodarce

Lidia Mesjasz: Koszty restrukturyzacji zadłużenia zagranicznego państwa...	369
Dorota Michalak: Przemiany strukturalne na rynku pracy jako efekt zmian klimatycznych	382
Michał Nowicki: Sanckje jako wolicjonalny środek wywierania presji na państwa naruszające ład międzynarodowy	391

Summaries

Part 1. International flows of foods, services and capitals at the time of the globalization processes

Dominika Brzęczek-Nester: Polish export in 1999-2014 – key trends in quantitative, structural and geographical terms	15
Agnieszka Hajdukiewicz: Transatlantic Trade and Investment Partnership as a development opportunity for the exports of Polish goods	28
Dorota Agata Jarema: Trade relations between the European Union and the Peoples Republic of China after 2001	43
Artur Klimek: Małe i średnie przedsiębiorstwa w handlu międzynarodowym. Przykład krajów Europy Środkowej i Wschodniej	54
Jan Rymarczyk: Export as a form of KGHM Polska Miedź S.A. internationalization	70
Joanna Skrzypczyńska: China in the WTO	86
Marta Wincewicz-Bosy: Influence of some social factors on the international supply chain of animals for slaughter destination	93
Wojciech Zysk: International turnover service in the years 2004-2013	103
Magdalena Myszowska: The importance of least developed countries in the global services trade	115
Michał Brzozowski, Paweł Śliwiński, Grzegorz Tchorek: Integrated macroeconomic and portfolio approach in the analysis of the international capital flows determinants	127
Justyna Majchrzak-Lepczyk: Role of e-commerce industry in the development of the market for warehouse space	140

Part 2. Integration groups, national economies and other players towards integration challenge

Eric Ambukita: France and Africa: a new era of economic cooperation	153
Anna Chrzęściewska: The characteristics of social policy of Mexico on the basis of processes of globalization	165
Małgorzata Dziembala: The policy promoting innovation in the BRICS countries – the case of the Republic of the South Africa	174
Sławomir Wyciślak: Transnational corporations under complexity	186
Anna Janiszewska: Social policy in the European countries as a response to the demographic changes	197
Zdzisław W. Puślecki: European Union in the face of the European security in the conditions of globalization	210
Katarzyna Żukrowska: Tension in the neighborhood of the European Union as a factor stimulating changes	221

Part 3. Poland in global economy – selected problems

Jarosław Brach: Polish sector of international road freight transport hauliers – history, contemporary situation and the perspective and possibilities of its development in the future	243
Dorota Jankowska, Agnieszka Majka: Changes on the labor market in Poland compared to the changes taking place in the EU.....	268
Bogdan Buczkowski, Agnieszka Kłysik-Uryszek, Anetta Kuna-Marszałek: Polskie inwestycje bezpośrednie – skala, struktura, tendencje.....	279
Agnieszka Piasecka-Głuszak: Main reasons and faced barriers in implementing kaizen in enterprises on the Polish market	289
Eugeniusz M. Pluciński: The essence of the economic security of Poland from a perspective of regional and worldwide globalisation	306

Part 4. Importance of communication and marketing for shaping attitudes in global economy

Karolina M. Klupś-Orłowska: Rynek prywatnych korepetycji w Chinach na przykładzie działalności New Oriental Education & Technology Group...	323
Aleksandra Kuźmińska-Haberla, Monika Chutnik: Intercultural trainings as a way of increasing the competitiveness of Polish investors in foreign markets.....	333
Agata Linkiewicz: Evolution of word-of-mouth marketing as a tool of marketing communication in the light of IT development	346
Barbara Szymoniuk: Global waste of resources – a challenge for sustainable marketing	358

Part 5. State in global economy

Lidia Mesjasz: The costs of sovereign debt restructurings	369
Dorota Michalak: Structural changes in the labor market as a result of climate changes	382
Michał Nowicki: Sanctions as a volitional means of impact on states infringing international order.....	391

Anna Janiszewska

Uniwersytet Łódzki

e-mail: anna.janiszevska@geo.uni.lodz.pl

**POLITYKA SPOŁECZNA
W KRAJACH EUROPEJSKICH JAKO ODPOWIEDŹ
NA ZACHODZĄCE ZMIANY DEMOGRAFICZNE**

**SOCIAL POLICY IN THE EUROPEAN COUNTRIES
AS A RESPONSE TO THE DEMOGRAPHIC CHANGES**

DOI: 10.15611/pn.2015.406.16

JEL Classification: J11, J13

Streszczenie: Artykuł podejmuje problematykę wybranych aspektów polityki społecznej krajów europejskich. Działania realizowane w ramach tej polityki są współcześnie szczególnie ważne z powodu zachodzących w Europie głębokich przemian demograficznych. Z tego względu artykuł dotyczy polityki ludnościowej, tj. części polityki społecznej. Zwrócono w nim uwagę na wybrane problemy demograficzne, w tym depopulację, spadek dzietności, starzenie się społeczeństwa, pokazując ich zmienność w czasie i przestrzeni. Są to najistotniejsze zagrożenia dla rozwoju ludnościowego krajów europejskich. Dlatego szczególnie w tych obszarach przemian demograficznych powinny być podejmowane działania polityki ludnościowej. W opracowaniu zaprezentowano przykłady stosowania różnych rozwiązań i instrumentów polityki rodzinnej mającej na celu właściwe kształtowanie procesów ludnościowych i ograniczenie niekorzystnych tendencji demograficznych. Nakłady na politykę rodzinną w porównaniu z natężeniem problemów demograficznych wskazują na występowanie dysproporcji – „jabłka niezgody”. Uwzględniono także przykład Polski i rozwiązań prawnych stosowanych w naszym kraju.

Słowa kluczowe: polityka społeczna, polityka ludnościowa, polityka rodzinna, kraje europejskie, zmiany demograficzne.

Summary: The article undertakes selected issues of the social policy of European countries. The actions undertaken in accordance with this policy are particularly important today due to the profound change in European demography. The article is about population policy that constitutes a fundamental part of social policy. The article focuses on selected demographic problems, including depopulation, the decline in fertility, population aging, their variability in time and space. These are the most significant threats to the population development in European countries. Therefore, it is in these areas of demographic change that population policy should be applied. The paper presents examples of the use of various solutions and population policy instruments aimed at the appropriate development of population processes and reduction of the adverse demographic trends. The expenditure on family policy juxtaposed

with the intensity of demographic issues indicates the occurrence of the “Apple of Discord” disproportion. The example of Poland and the legal solutions applied in our country has also been included.

Keywords: social policy, population policy, family policy, European countries, demographic changes.

1. Wstęp

Polityka społeczna jest przede wszystkim działalnością praktyczną. Jako taka działalność może być rozumiana jako proces decyzyjny i jako proces wykonawczy. Oba te procesy podlegają koniunkturalnym wahaniom, o czym świadczą częste zmiany organizacyjne i personalne w gabinetach odpowiedzialnych za politykę społeczną. Praktyce towarzyszyły jednak zawsze dociekania zmierzające do uporządkowania podstaw koncepcyjnych, do ukierunkowania dążeń wyrażających różne oceny i poglądy, które determinują ostatecznie rozwiązania praktyczne. Rolą nauki jest bowiem poszukiwanie prawdy o socjalnych aspektach życia społecznego oraz wyjaśnianie procesów, które w nim zachodzą [Auleytner 2011; Karpowicz 2006].

Postęp w polityce społecznej cechuje ambiwalencja. Żyjemy coraz dłużej niż dawniej, ale jednocześnie obawiamy się o swoje zabezpieczenie socjalne w przyszłości. Przyczynami ambiwalentnych postaw odnośnie do postępu są także olbrzymie nierówności w społeczeństwach, przepaść pomiędzy bogatymi i biednymi, bezradnymi i zaradnymi w zmieniających się warunkach gospodarczych. Jak pisze Wnuk-Lipiński: „Polityka społeczna to nieustanne, zorganizowane i świadome działanie nakierowane na utrzymanie względnej równowagi między dwiema wartościami: wolnością i równością” [1996, s. 62]. Jego podejście do definiowania tego terminu świadczy nie tylko o aksjologicznym charakterze polityki społecznej, ale wskazuje na trudne wybory w działalności praktycznej.

Polityka zajmuje się kształtowaniem ogólnych warunków pracy i bytu ludności, prorozwojowych struktur społecznych oraz stosunków społecznych opartych na równości i sprawiedliwości społecznej, które sprzyjają zaspokajaniu potrzeb społecznych na dostępnym poziomie. W zakres polityki społecznej wchodzi:

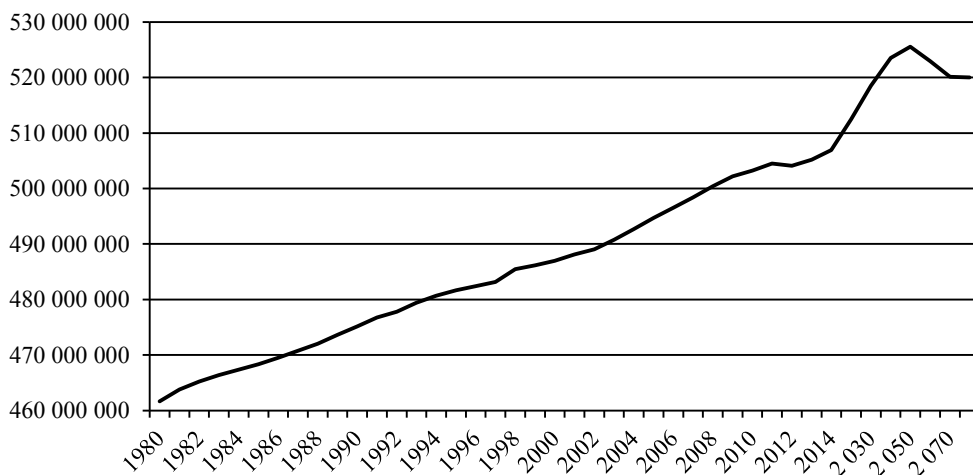
- polityka ludnościowa i rodzinna,
- polityka zatrudnienia,
- polityka kształcenia,
- polityka dochodów i struktury wydatków,
- polityka wyżywienia mieszkańców,
- polityka kulturalna,
- polityka ochrony pracy,
- polityka zabezpieczenia społecznego i ochrony zdrowia,
- polityka walki z patologią społeczną,
- oraz zagadnienia prognozowania społecznego [Mała Encyklopedia PWN 1995].

Polityka społeczna ewoluuje w czasie i przestrzeni, gdyż zmienia się samo społeczeństwo i uwarunkowania ekonomiczne. We współczesnym społeczeństwie zachodzą inne procesy demograficzne, społeczne czy ekonomiczne niż kilkanaście lub kilkadziesiąt lat temu. Występują w nim wprawdzie kwestie socjalne, które tak samo się nazywają jak kiedyś, ale inna jest ich treść, a także – co może najważniejsze – inny jest poziom rozwoju społeczno-gospodarczego.

Współczesne przemiany demograficzne krajów europejskich dotyczą wielu aspektów zmian ludnościowych i mają dynamiczny przebieg, chociaż przestrzennie zróżnicowany. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć m.in. zmiany potencjału ludnościowego i jego struktur, przemiany modelu zachowań matrymonialnych i prokreacyjnych oraz postępujący proces starzenia się ludności. Te „nowe jakościowo” przemiany zachowań demograficznych ludności krajów europejskich powinny być uwzględniane w prowadzonej przez te kraje polityce społecznej. Celem artykułu jest przedstawienie najważniejszych instrumentów polityki społecznej w krajach UE-28 w nawiązaniu do zachodzących w nich przemian demograficznych.

2. Wybrane problemy demograficzne krajów UE-28

Potencjał ludnościowy krajów UE-28 od lat 80. ubiegłego wieku, pomimo spadku płodności, odznaczał się tendencją wzrostową. Liczba ludności 28 krajów unijnych w 2014 r. wyniosła blisko 507 mln osób. Długoterminowa prognoza demograficzna Eurostatu zakłada dalszy wzrost ludnościowy do 2050 r. (do 525,5 mln), a następnie spadek do 520 mln w 2080 r. (rys. 1).

Rys. 1. Zmiany liczby ludności w krajach UE-28 w latach 1980-2070

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/>.

Dodatni przyrost rzeczywisty ludności nie obejmuje wszystkich krajów unijnych, bowiem w 9 krajach europejskich od kilkunastu lat mamy do czynienia z procesami depopulacyjnymi. Dotyczy to głównie krajów nowo przyjętych w struktury unijne (tab. 1). Najwyższe ubytki w zaludnieniu od 2003 do 2014 r. odnotowały Litwa (15%), Łotwa (14,2%), Rumunia (8,4%) i Bułgaria (7,6%). W grupie tej znalazła się również Polska z najmniejszym ubytkiem ludności – 0,5%. Według prognozy demograficznej w krajach, w których rozpoczęło się wyludnianie, proces ten będzie się utrzymywał. Depopulacja pojawi się także w Holandii, Portugalii, Słowenii i Słowacji.

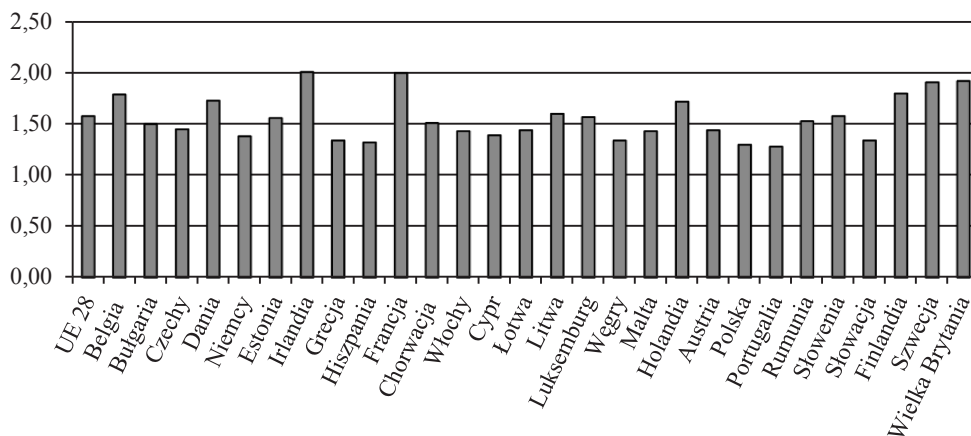
Tabela 1. Kraje UE-28 objęte procesami depopulacyjnymi w latach 2003-2014

Kraj	Liczba ludności w 2003 r.	Liczba ludności w 2014 r.	Ubytek rzeczywisty ludności	Ubytek w %
Bułgaria	7 845 841	7 245 677	600 164	7,6
Chorwacja	4 305 384	4 246 809	58 575	1,4
Estonia	1 356 045	1 315 819	40 226	3,0
Litwa	3 462 553	2 943 472	519 081	15,0
Łotwa	2 331 480	2 001 468	330 012	14,2
Niemcy	82 536 680	80 767 463	1 769 217	2,1
Polska	38 218 531	38 017 856	200 675	0,5
Rumunia	21 772 774	19 947 311	1 825 463	8,4
Węgry	10 142 362	9 877 365	264 997	2,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/>.

Istotnym problemem demograficznym krajów UE-28 jest obniżająca się dzietność Europejsek świadcząca o zmianach wzorca zachowań reprodukcyjnych [Kurzewska 2011; Janiszewska 2013]. W 2012 r. według Eurostatu nie było kraju w Unii, gdzie wskaźnik dzietności przekraczał wartość 2,1 dziecka na kobietę, co jest równoznaczne z brakiem zastępowalności pokoleń. Najbliżej tych wartości były Irlandia i Francja (adekwatnie 2,01; 2,0). Najniższe wartości wskaźników odnotowały Portugalia (1,28) i Polska (1,3) – por. rys. 2.

Spółeczeństwo Unii żyje dłużej przeciętnie o 10 lat w porównaniu z sytuacją sprzed 50 lat. W międzyczasie poprawiły się warunki życia, postęp medycyny przyczynił się do lepszej opieki i leczenia. Obecnie w Unii jest wiele krajów, w których długość życia w momencie urodzin prognozuje się na 80 lat i więcej w przypadku kobiet i 75 lat i więcej w przypadku mężczyzn. Najdłuższe życie kobiet prognozuje się dla Francji i Hiszpanii (84,7 roku), a w przypadku mężczyzn w Szwecji i we Włoszech – 79,1 roku. Wydłużanie się trwania życia mieszkańców Unii dotyczy wartości charakteryzujących obie subpopulacje, przy czym dla lat 2002-2012 wzrost ten był nieco większy dla mężczyzn (2,9 roku) niż dla kobiet (2,1 roku). Pomimo to, średnie trwanie życia statystycznej mieszkanki Unii (82,4 roku) było w 2012 r. dłuż-

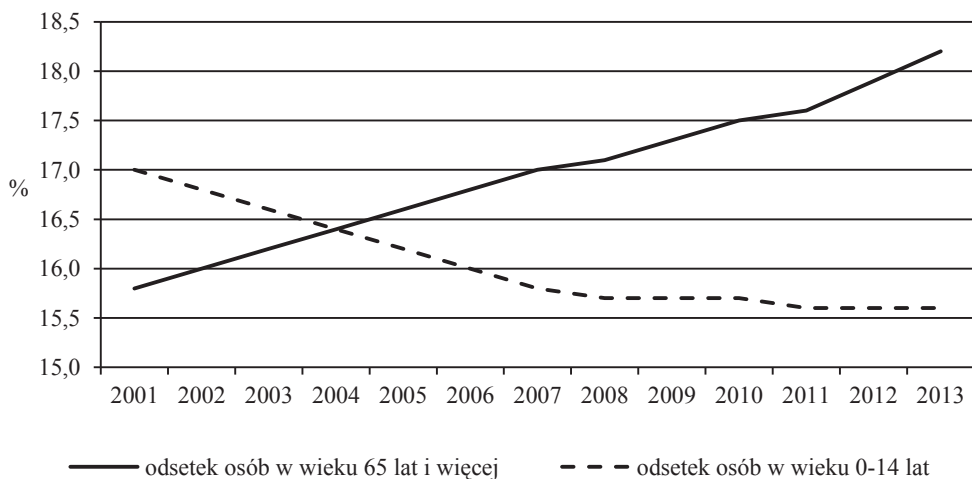
Rys. 2. Wskaźnik dzietności w UE-28 w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/>.

sze o ponad 5 lat niż mężczyźni mieszkającego w UE (76,8 roku). Jest to trwała tendencja, utrzymująca się od wielu lat. Przeciętne dalsze trwanie życia jest dość wyraźnie zróżnicowane regionalnie, wartości dla krajów „starej 15” są wyższe (zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet) w porównaniu z nowymi państwami członkowskimi UE.

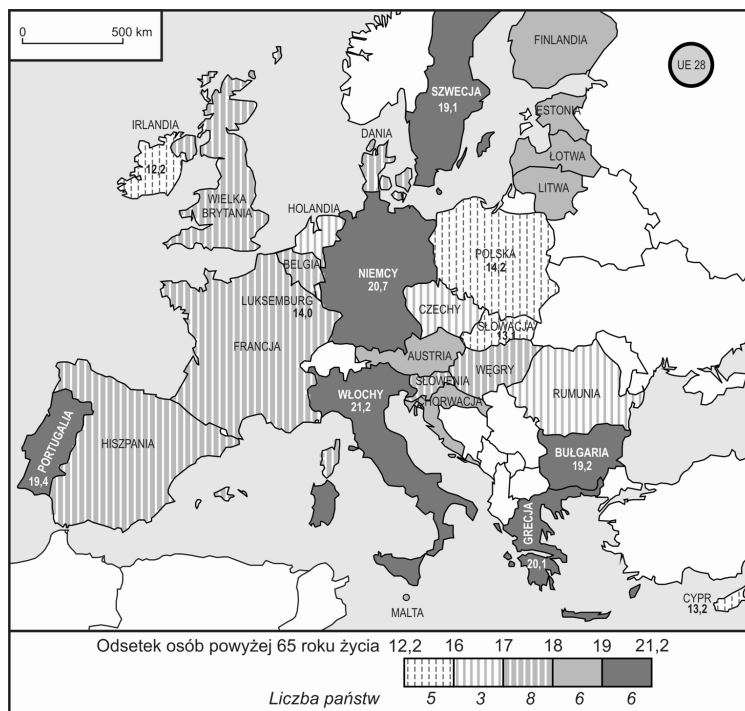
O sytuacji demograficznej decyduje także struktura ludności według wieku obrazująca stan zaawansowania starzenia się ludności. Proces starzenia się ludności należy do najważniejszych procesów demograficznych mających miejsce w UE-28. Pierwsze symptomy tego procesu zauważono w Europie już pod koniec XIX wiek, obserwując systematyczne powiększanie się udziału osób w wieku podeszłym¹ w ogólnej liczbie ludności. Na początku 2013 r. w krajach unijnych mieszkało ponad 92 mln mieszkańców w wieku 65 lat i więcej i była to wartość wyższa o blisko

¹ W badaniach procesu starzenia się ludności kwestią zasadniczą jest określenie dolnej granicy wieku wyznaczającej starość. W badaniach naukowych poświęconych procesowi starzenia, prowadzonych od lat 50. ubiegłego wieku, wprowadzono różne skale starości demograficznej, wyznaczając próg starości [Kurek 2008]. Postępujący proces starzenia się społeczeństw europejskich, jak również innych regionów świata, w drugiej połowie XX wieku i na początku bieżącego nie spowodował zasadniczych zmian poglądów w sprawie granicy wieku, od której należy liczyć starość demograficzną. Biologiczne kryterium podziału populacji na bardziej jednorodne grupy jako starszy odłam ludności uznaje osoby w wieku 60 lat i więcej albo 65 lat i więcej. Wymienione granice (częściej 65+) są powszechnie przyjmowane w publikacjach źródłowych, jak również opracowaniach analitycznych [Kowaleski 2008]. Jednak subiektywne wyznaczanie dolnej granicy wieku starości – progu starości, ulega zmianom w czasie. Jest to m.in. wynik wydłużania się średniej długości życia, wzrostu aktywności i dobrego poczucia seniorów, a także powolniejszego procesu wyczerpywania się ich sił witalnych.

Rys. 3. Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym w UE-28 w latach 2001-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat>.

Rys. 4. Odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej w krajach UE-28 w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/>.

15 mln w porównaniu z rokiem 2001. Starzenie się społeczeństwa może być efektem po pierwsze spowolnienia przyrostu ludzi młodych, po drugie przyspieszenia wzrostu liczby ludności starszej lub obu tych czynników jednocześnie². W przypadku krajów Unii na zmiany struktury ludności oddziałują oba te czynniki (rys. 3). W analizowanym okresie wzrósł odsetek ludzi starych z 15,8% (2001) do 18,2 (2013), podczas gdy udział dzieci i młodzieży zmniejszył się z 17% do 15,6%.

Proces starzenia w krajach europejskich odznacza się zróżnicowaniem przestrzennym (rys. 4). W 2013 r. krajami o największym (powyżej 20%) natężeniu współczynnika starości (odsetek osób 65+) były Włochy (21,2%), Niemcy (20,7%), Grecja (20,1%). Na zróżnicowanie regionalne starzenia się ludności wskazuje także mediana wieku. W 2013 r. wartość mediany wieku mieszkańców tylko 6 krajów UE nie przekroczyła 40 lat, podczas gdy w 2001 r. państw takich było aż 26 (tylko dla Niemiec i Włoch mediana przekraczała 40 lat). Z punktu widzenia tej miary najstarszym społeczeństwem byli Niemcy (45,3) i Włosi (44,4), najmłodszy zaś są obywatele Irlandii (35,5) i Cypru (36,2).

3. Wybrane przykłady narzędzi polityki ludnościowej stosowane w krajach UE-28

Polityka ludnościowa to część polityki społecznej ukierunkowana na osiągnięcie optimum ludnościowego. Owo optimum może być utożsamione z taką ludnością, dla której liczba, struktura i rozmieszczenie są najkorzystniejsze z pewnego punktu widzenia. Zdawać sobie należy jednak sprawę z tego, iż pojęcie optimum ludnościowego jest dynamiczne, tj. optimum jest zmienne w czasie, kształtuje się bowiem pod wpływem dostępnych społeczeństwu zasobów naturalnych, dostępnej technologii ich wykorzystania oraz typu organizacji społeczeństwa. Z oczywistych względów również kryterium określające, co jest najkorzystniejsze, jest zmienne w czasie. Istotną kwestią w polityce ludnościowej jest uruchamianie bodźców lub antybodźców, popierających bądź ograniczających liczbę urodzeń w związku z pożądanym procesem zmian ludnościowych (polityka rodzinna). Polityka ludnościowa obejmuje także swym zasięgiem procesy migracyjne.

Ze względu na powszechny w Europie kryzys demograficzny polityka rodzinna (a właściwie prorodzinna) jest ekonomiczną koniecznością – jeśli nie zostaną podjęte w tej dziedzinie skuteczne działania, to przemiany demograficzne (w tym depopulacja) doprowadzą do kłopotów społecznych na trudną do przewidzenia skalę. Postępujący proces starzenia się społeczeństw krajów europejskich, prowadzący w konsekwencji do zmniejszania się zasobów siły roboczej, jest również potwierdzeniem konieczności wdrażania skutecznych narzędzi polityki prorodzinnej.

² Trzecim czynnikiem wpływającym na starzenie są migracje.

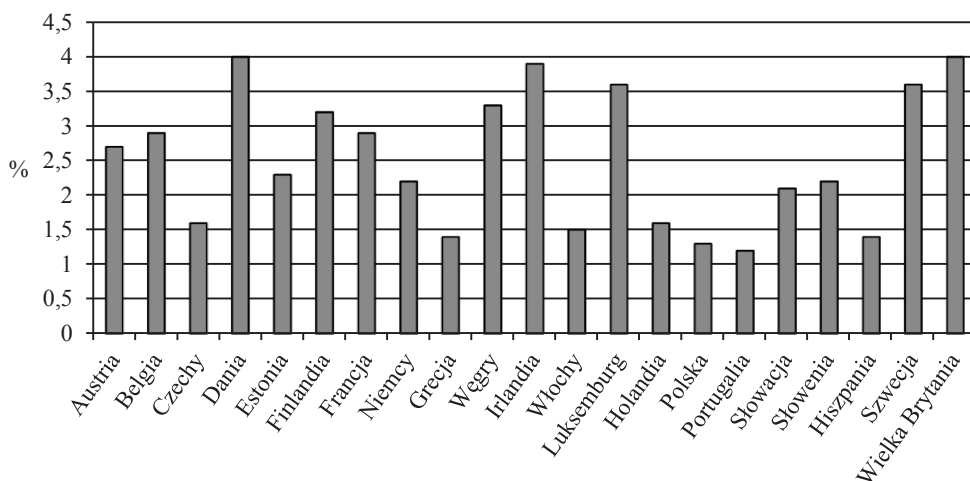
Zakres działań podejmowanych przez państwo jest wynikiem przyjętego modelu polityki społecznej. W literaturze przedmiotu akcentuje się różne cechy modeli państwa opiekuńczego, odwołując się najczęściej do modeli (reżimów), określonych przez G. Esping-Andersena według kryterium dominującej odpowiedzialności trzech podmiotów: rynku, państwa, rodziny (jednostki). Wyróżnia się model liberalny, konserwatywny i socjaldemokratyczny. Analizy procesów realnych pozwoliły na dodanie do powyższych także modelu „południowoeuropejskiego” czy „środkowomorskiego” (zwanego także „elementarnym”) – por. [Balcerzak-Paradowska 2009].

Model liberalny określa odpowiedzialność państwa w bardzo zawężonym zakresie, a obywatele sami powinni być odpowiedzialni za swoją sytuację, a rynek powinien walczyć ze społecznymi zagrożeniami przez oferty działań wspierających indywidualną aktywność obywateli i rodzin. W modelu tym państwo wspiera aktywne działania rodziny (jednostki) poprzez odpowiedni system podatkowy, a także świadczenia społeczne, ale ich poziom jest raczej niski i oparty na kryterium *means-tested* (dochodowym). Zakłada się, że posiadanie dzieci jest prywatną sprawą rodziców i z tego tytułu nie przysługują specjalne prawa.

W systemie konserwatywnym rozpowszechnionym w kontynentalnej części Europy odpowiedzialność leży zarówno po stronie rodziny (famiłiarizm), jak i po stronie państwa. System utrzymuje tradycyjny model rodziny, w którym to mężczyzna jest głównym żywicielem i którego zdolności w tym zakresie powinny być wspierane. Pomimo społecznych wyzwań wynikających z wyższego poziomu wykształcenia i zaangażowania kobiet na rynku pracy, pomoc kobietom w godzeniu obowiązków zawodowych z rodzinnymi jest – z wyjątkiem Francji – raczej ograniczona. System zabezpieczenia społecznego jest oparty na zasadzie ubezpieczeniowej. Świadczenia ubezpieczeniowe są uzupełniane przez świadczenia uniwersalne, takie jak zasiłki dla dzieci lub usługi społeczne, a także przez pomoc społeczną opartą na kryterium dochodowym, ukierunkowaną na osoby niewłączone w sferę pracy.

W modelu socjaldemokratycznym decydującą odpowiedzialność ponosi państwo. System świadczeń społecznych jest uniwersalny i połączony z polityką aktywizacji ukierunkowaną na zwiększenie zatrudnienia zarówno wśród mężczyzn, jak i wśród kobiet. Towarzyszy temu wysoki poziom rozwoju usług dla dzieci i rodziny, osób niepełnosprawnych i starszych. Usługi te zmniejszają wyłączną odpowiedzialność rodziny za sprawowanie opieki i stwarzają obojgu rodziców możliwość godzenia pracy z życiem rodzinnym. Oczywiście system ten jest bardzo kosztowny i uzależniony od utrzymywania wysokiej stopy podatkowej oraz wysokiego poziomu zatrudnienia. U podstaw polityki rodzinnej leży m.in. pogląd, że dzieci są warunkiem zachowania ciągłości społeczeństwa, a zatem do obowiązków społeczeństwa należy pokrycie kosztów ich posiadania i wychowania.

W ostatnim z wyróżnionych modeli – południowoeuropejskim – można znaleźć rozwiązania podobne do stosowanych w modelu konserwatywnym, a różnice doty-

Rys. 5. Nakłady na politykę rodzinną w % PKB w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD, http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG.

czą szczególnie polityki wobec rodziny i dzieci. Odnacza się on silnym familiaryzmem, ukierunkowaniem na ochronę tradycyjnego modelu i struktury rodziny, podtrzymaniem rodzinnej spójności i mocnych więzi rodzinnych. Szersza rodzina zapewnia opiekę nad dziećmi i pomoc finansową. To zmniejsza odpowiedzialność państwa za rozwój odpowiednich działań. Społeczne świadczenia są fragmentaryczne, nierówno rozdzielane i na ogół na niskim poziomie. Współcześnie w sytuacji, gdy tradycyjne struktury rodziny stają się kruche, przed południowoeuropejskim modelem *welfare state* stają nowe wyzwania [Paradowska-Balcerzak 2009].

Kraje europejskie prowadzą zróżnicowane, wynikające również z ich tradycji, polityki rodzinne. Preferowany model polityki rodzinnej jest także uzależniony od sytuacji finansowej kraju, która skutkuje wielkością wydatków na politykę. Biorąc pod uwagę nakłady w % PKB w 2011 r. najbardziej pronatalistyczną politykę rodzinną prowadziła Wielka Brytania i Dania (po 4%), Irlandia (3,9%), Szwecja i Luksemburg (po 3,6%) – por. rys. 5. Wielkość nakładów na działania polityki prorodzinnej w analizowanych krajach jest zmienna w czasie, ale nie oznacza to wcale systematycznego ich wzrostu. W porównaniu z rokiem 2005 uległy one bowiem zmniejszeniu w 2011 r. w ośmiu krajach europejskich; największy spadek wystąpił we Francji (0,89% PKB) i w Niemczech (0,84% PKB).

Każde państwo prowadzi własną politykę prorodzinną (tab. 2), która może być np. ukierunkowana w danym okresie na rozwiązywanie różnych problemów społeczno-ekonomicznych i przeciwdziałanie im. Polityki rodzinne można podzielić

Tabela 2. Rozwiązania o charakterze prorodzinnym w wybranych krajach europejskich

Kraj	Urlop macierzyński/tacierzyński/rodzicielski	Zasiłek macierzyński	Urlop wychowawczy	Zasiłek rodzinny	Ulgi podatkowe	Inne
Austria	<ul style="list-style-type: none"> 16 tygodni, 8 tygodni przed porodem i 8 tygodni po nim (do 12 tygodni w przypadku porodu mnogiego); urlop ojcowski jedynie dla pracowników państwowej służby cywilnej w formie tzw. miesiąca dla taty 	100% dochodów uzyskiwanych przez matkę bezpośrednio przed rozpoczęciem urlopu macierzyńskiego	4 warianty urlopu wychowawczego, różniące się długością trwania i wysokością wypłacanego zasiłku wychowawczego	zasiłek rodzinny (<i>Familienbeihilfe</i>) – jego wysokość uzależniona jest od wieku dziecka	rodzice dziecka poniżej 10. roku życia mają prawo odpisać od podstawy opodatkowania kwoty wydane przez nich na zapewnienie dziecku opieki	czas poświęcony na wychowanie dziecka jest wliczany do podstawy wymiaru emerytury matki
Czechy	<ul style="list-style-type: none"> 28 tygodni po urodzeniu jednego dziecka lub 37 tygodni w przypadku ciąży mnogiej 	<ul style="list-style-type: none"> 60% ostatniej pensji matki; zasiłek jest wypłacany przez 28 tygodni (najdłużej w Europie) zapomoga z tytułu urodzenia dziecka wyrównanie finansowe przysługuje kobietom, które utraciły część zarobków w związku z przesunięciem do lepszej (gorzej płatnej) pracy 	<ul style="list-style-type: none"> płatny urlop wychowawczy do ukończenia przez dziecko 4. roku życia (jest to najdłuższy na świecie płatny urlop wychowawczy) przysługuje obydwójmu rodzicom kwota zasiłku wychowawczego zależy od dostatnich zarobków rodzica (wybiera się wyższe spośród zarobków obojga rodziców) 	zasiłek ten przysługuje na dzieci żyjące w rodzinach, których całkowity dochód nie przekracza 2,4-krotności minimum socjalnego	od 1 stycznia 2005 r. została zniesiona kwota wolna od podatku przysługująca na dziecko pozostające na utrzymaniu rodziców	kobiety, które wychowały dzieci, nabywają prawo do wcześniejszej emerytury
Estonia	<ul style="list-style-type: none"> urlop macierzyński i rodzicielski trwają łącznie 575 dni (140 dni urlopu macierzyńskiego i 435 dni urlopu rodzicielskiego), 10-dniowy bezpłatny urlop ojcowski 	100% swojego przeciętnego wynagrodzenia z ostatniego roku pracy		<ul style="list-style-type: none"> kilka rodzajów świadczeń pieniężnych wypłacanych rodzicom w związku z posiadaniem dzieci, zasiłki te wypłacane są zasadniczo bez względu na wysokość osiąganego przez rodziców dochodu. 	kwota wolna od podatku na każde kolejne dziecko	kobieta, która wychowywała przez co najmniej 8 lat czwórkę dzieci, może przejść na emeryturę 3 lata (przy trójce dzieci – rok) przed osiągnięciem ustawowego wieku emerytalnego (61 lat)

Francja	<ul style="list-style-type: none"> 6 tygodni przed i 10 tygodni po narodzinach pierwszych dwojga dzieci, 8 tygodni przed i 18 tygodni po urodzeniu trzeciego dziecka, 34 tygodnie (12 przed porodem) dla bliźniąt i 42 tygodnie (24 przed porodem) dla urodzin mnogich 10-dniowy urlop ojcowski każdemu z rodziców, o ile przepracowali co najmniej rok, przysługuje urlop rodzicielski do dnia trzecich urodzin dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> 100% zarobków, jednorazowe świadczenie pieniężne (odpowiednik polskiego „becikowego”) 		<ul style="list-style-type: none"> w czasie urlopu rodzicielskiego rodzicowi pozostającemu z dzieckiem w domu przysługuje zasiłek opiekuńczy dodatkowe świadczenia, jak np. dopłaty do mieszkań, zasiłki dla dzieci uczęszczających do szkół, zasiłki dla sierot, dla rodziców osób niepełnosprawnych 	rodzinie rozliczającej się z francuskim fiskusem przysługuje określona liczba „części fiskalnych” związanych z jej statusem i liczbą posiadanych dzieci	różne formy uprawnień emerytalnych dla obojga rodziców
Niemcy	<ul style="list-style-type: none"> 14 tygodni przysługuje każdej kobiecie zatrudnionej na umowę o pracę, z czego 6 tygodni przysługuje przed, 8 tygodni zaś po urodzeniu dziecka; 18 tygodni, gdy narodziny są mnogie do 3 lat urlop rodzicielski brak urlopu ojcowskiego 	pełnopłatny		<ul style="list-style-type: none"> zasiłek rodzicielski (<i>Elterngeld</i>), zasiłek na dziecko (<i>Kindergeld</i>), dodatek na dziecko (<i>Kinderzuschlag</i>) – dla rodzin o niskich dochodach 	<ul style="list-style-type: none"> rodzicowi każdego dziecka w wieku do lat 18 przysługuje ulga podatkowa inne odliczenia podatkowe (np. na edukację) 	
Polska	<ul style="list-style-type: none"> 20 tygodni w przypadku urodzenia jednego dziecka, 31 tygodni w przypadku urodzenia dwojga dzieci przy jednym porodzie, 33 tygodnie w przypadku urodzenia trojga dzieci przy jednym porodzie, 35 tygodni w przypadku urodzenia czworga dzieci przy jednym porodzie, 37 tygodni w przypadku urodzenia pięciorga lub więcej dzieci przy jednym porodzie, dodatkowy urlop macierzyński – 6 tygodni, 26 tygodni urlop rodzicielski 	<ul style="list-style-type: none"> 60, 80 lub 100% (w zależności od długości urlopu) przeciętnego, miesięcznego wynagrodzenia pracownika wypłaconego za okres ostatniego roku, przypadające przed przejściem pracownika na urlop macierzyński (i rodzicielski), „becikowe” – jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia dziecka 	osobista opieka nad dzieckiem – do ukończenia przez nie 5 roku życia, urlop ten może trwać do 3 lat i może być wykorzystywany najwyżej w 4 częściach	zasiłek rodzinny i dodatki – kryterium dochodowe	ulga podatkowa zróżnicowana ze względu na liczbę dzieci	

Źródło: [Dragan, Woronowicz 2013].

również według kryterium ich celu i zakresu. S. Golinowska zwraca uwagę na polityki ukierunkowane na:

- rozwój populacji, a więc o charakterze pronatalistycznym;
- ukierunkowane na podtrzymanie instytucji rodziny, respektujące jej podmiotowość i suwerenność, a często – tradycyjny podział ról w rodzinie;
- skierowane na przeciwdziałanie ubóstwu rodzin z dziećmi;
- wspierające egalitarność i partnerstwo w rodzinie [Golinowska 2007].

4. Zakończenie

Polityka społeczna poszczególnych krajów UE ukształtowała się pod wpływem zróżnicowanych uwarunkowań demograficznych, ekonomicznych, społecznych oraz kulturowych danego kraju. Obecnie przed krajami Europy stoją nowe wyzwania o charakterze zagrożeń demograficznych. Rozwiązywanie tych problemów będzie możliwe dzięki wprowadzaniu takich rozwiązań w ramach polityki rodzinnej, aby mogły one przynieść pożądany skutek. Niesie to ze sobą konieczność ponoszenia znacznych nakładów finansowych na działania polityki rodzinnej. Jednak same środki finansowe nie są gwarantem sukcesu – przykłady takich krajów, jak Austria i Niemcy, pokazują, że nawet skierowanie dużych środków pieniężnych na pomoc rodzinom nie zapewni zmiany podejścia młodych ludzi do kwestii zakładania rodziny i posiadania dzieci, a w szczególności – do posiadania liczego potomstwa.

W krajach europejskich stosowane są zbliżone rozwiązania, jakkolwiek różni je jeszcze zakres podmiotowy, zasady dostępu, różnorodność stosowanych instrumentów, wysokość świadczeń w wymiarze indywidualnym i wysokość środków przeznaczanych na całokształt polityki rodzinnej. W niektórych państwach nadano jej specjalną rangę, powołując ministerstwa ds. rodziny, są to Francja, Niemcy i Węgry, a poza nimi – Belgia, Irlandia, Luksemburg, Łotwa, Słowacja i Słowenia. Na skuteczność przyjętych rozwiązań ma wpływ ich spójność i kompleksowość. Działania te powinny być powszechne (oddzielenie polityki prorodzinnej od polityki socjalnej), progresywne (wzrost wysokości świadczeń wraz ze zwiększającą się liczbą dzieci w rodzinie) i neutralne (możliwość decydowania przez rodziców o formach opieki nad dzieckiem) [Brosz i in. 2012].

W Polsce przemiany demograficzne zaobserwowano na początku lat 90. ubiegłego wieku. Nie zostały one jednak potraktowane jako ostrzeżenie i nie wprowadzono działań w ramach polityki rodzinnej, które mogłyby zahamować tempo niekorzystnych zmian. Członkostwo naszego kraju w UE wiąże się z wdrażaniem europejskich standardów (np. w zakresie urlopów macierzyńskich i wychowawczych) oraz możliwością korzystania w pewnym zakresie ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Literatura

- Auleytner J., 2011, *Polityka społeczna w Polsce i na świecie*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP w Warszawie, Warszawa.
- Balcerzak-Paradowska B., 2009, *Ogólne kierunki zmian w polityce rodzinnej krajów Unii Europejskiej*, [w:] *Polityka rodzinna w krajach Unii Europejskiej – wnioski dla Polski*, Biuletyn RPO – MAT. NR 67, Zeszyty Naukowe, Warszawa.
- Brosz K., Chludziński M., Kot M., 2012, *Polityka prorodzinna w Polsce. Diagnoza i propozycje zmian*, Fundacja Republikańska, Warszawa.
- Dragan A., Woronowicz Sz., 2013, *Wybrane zagadnienia polityki prorodzinnej w niektórych państwach Unii Europejskiej*, Kancelaria Senatu. Biuro Analiz i Dokumentacji, OT-617, Warszawa.
- Golinowska S., 2007, *Polityka rodzinna a przemiany rodziny, gospodarki i państwa*, „Polityka Społeczna”, nr 8, s. 8-13.
- Janiszewska A., 2013 (2014), *The Second Demographic Transition in Europe and its implications*, [w:] J. Dzieciuchowicz, A. Janiszewska (red.), *Przemiany w sferze zachowań demograficznych w okresie przekształceń społeczno-gospodarczych*, „Space–Society–Economy”, no 12, Department of Spatial Economy and Spatial Planning, Wydawnictwo UŁ, Łódź, s. 21-42.
- Karpowicz E., 2006, *Modele polityki społecznej. Kierunki zmian polityki społecznej w Polsce*, Kancelaria Sejmu. Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa, s. 12-30.
- Kowaleski J.T., 2008, *Struktura demograficzna starszego odłamu ludności (rozważania metodologiczne i elementy obrazu sytuacji w województwach i powiatach na przełomie stuleci)*, [w:] J.T. Kowaleski, P. Szukalski (red.), *Starzenie się ludności Polski. Między demografią a gerontologią społeczną*, Wyd. UŁ, Łódź, s. 11-26.
- Kurczewska U., 2011, *Czy Unia Europejska może przezwyciężyć pogłębiający się deficyt demograficzny?*, [w:] J. Osiński (red.), *Współczesne problemy demograficzne. Rzeczywistość i mity. Ujęcie krajowe, regionalne i globalne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 229-250.
- Kurek S., 2008, *Typologia starzenia się ludności Polski w ujęciu przestrzennym*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków.
- Mala Encyklopedia PWN*, 1995, PWN, Warszawa.
- Wnuk-Lipiński E., 1996, *Demokratyczna rekonstrukcja. Z socjologii radykalnej zmiany społecznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.